

B O E K ' B E S P R E K I N G S / B O E K R E V I E W ' S :

C. F. J. Muller: **Leiers na die Noorde. Studies oor die Groot Trek.** Kaapstad, 1976, 165 pp., met foto's, kaarte en register.

Reeds jarelang belyer prof dr C. F. J. Muller hom om, deur deeglike navorsing en insiggewende beskrywings ons kennis oor die Groot Trek en die Groot Trek-tydperk te vermeerder, te verbreed en te verdiep. Hiervan getuig onder meer sy standaardwerk **Die Britse owerheid en die Groot Trek** (1949 en later), sy omgangryke studie **Die oorsprong van die Groot Trek** (Kaapstad, 1974) en 'n aantal kleiner studies wat reeds in die verlede afsonderlik gepubliseer is in tydskrifvorm. Tans het hy, deur verdere navorsing aangevul, in bogenoemde publikasie in boekvorm verskyn.

Leërfigure

Prof Muller lê nadruk op sy oortuiging dat leiers dikwels deur geleentheid geskep is en dat ons land aan die begin van die 19e eeu 'n groot aantal nuwe leiers opgelewer het om — soos hy dit stel — die bykans onbeperkte geleentheid in die verre noorde te benut (p. 13). Hy noem, in dié verband, Louis Tregardt, Hendrik Potgieter, Gert Maritz, Piet Retief, Piet Uys en Andries W. J. Pretorius en wys verder daarop dat, voor die krisisjaar 1838 tot die verlede behoort het, reeds vier van hulle oorlede was (p. 20). Die twee oorblywende leiers, Potgieter en Pretorius moes die aanhoudend bedreigde vaandel van die vryheid, militêr sowel as staatkundig gesproke, verder dra. Dit nadat Piet Retief vermoor en Piet Uys en sy seun Dirkie op die slagveld omgekom het. Dan was daar die Voortrekkerleier Karel Landman wat deur die skrywer in sy studie **Veertig jaar uit die lewe van die Voortrekkerleier Karel Landman (1796-1875)** in meer as 'n vyftigtal bladsye (pp. 50-107) beskryf is.

Piet Uys en Andries Pretorius

Met betrekking tot Pieter Lafras Uys verstrekk prof Muller heelwat besonderhede oor sy wordingsproses as Voortrekkerleier (pp. 108-109), terwyl hy terselfdertyd sowel ongemotiveerde gevolgtrekkings van ouer skrywers ontsenu en meer lig werp op die kritieke jare (1834-1838) in die lewe van hier-

die Voortrekkerleier en veral aangaande Uys se besluit om teen die einde van 1836 weg te trek uit Uitenhage. Die pad, wat uiteindelik op die slagveld van Italeni sou eindig vir vader en seun het voorgelê . . .

Met betrekking tot Andries W. J. Pretorius, die latere held van Bloedrivier, behandel die skrywer Pretorius se verkenningstog (Oktober 1837 — Januarie 1838) waarin hy veral aandag bestee aan sy terugreis van Port Natal na Graaff-Reinet. Dit was met hierdie verkenningstog wat Pretorius eerste-handse inligting en kennis opgedoen het met betrekking tot die onderskeie Trekkergeselskappe in Noord-Natal. Op sy terugreis het hy in die latere Oranje-Vrystaat ook Trekkers ontmoet en in die noordoostelike Kaapkolonie in aanraking gekom met diene wat gereed gestaan het om die Kolonie ook te verlaat.

In hierdie bydrae, onder die titel **Grepe uit Andries Pretorius se lewe** (pp. 130-160) word die leser onder meer getref deur die groot aantal verskille tussen sekere vermeldings in wyle dr G. S. Preller se biografie **Andries Pretorius** (Johannesburg, 1937) en prof Muller se feitemateriaal en die verskille wat daar bestaan in sekere teksgedeeltes van die reeds genoemde werk van dr Preller, t.w. die eerste en die tweede druk (1937, 1940, albei gepubliseer te Johannesburg).

Robert Scoon (1789-1837)

In hierdie aantekeninge is, uit die aard van die saak, veral aandag gewy aan dié bydraes van prof Muller wat oor 'n militêr-historiese inslag beskik waar dit gedeeltes uit die lewensloop van eertydse militêre leiers betref. Wanneer die leser belangstel in verkenningstogwerk dan sal hy dankbaar wees dat prof Muller sy studie oor die Skotse skrynwerker-reisiger-handelaar Robert Scoon onder die titel **Robert Scoon, vriend van die Afrikaner en die Matabele** (pp. 22-49) in die skrywer se jongste publikasie opgeneem is. Scoon het o.m. Moselikatse in Wes-Transvaal besoek, met Louis Tregardt en sy mense in aanraking gekom en reeds in 1827, vanuit Grahamstad met sy vennoot William McLuckie 'n handelsreis na Moselikatse onderneem en in 1829 in die omgewing van die latere Pretoria verhoef. Hierdie handelaar en jagter was een van

hulle wat reeds voor die Groot Trek begin het, gelok is na die geheimsinnige vertes van 'n binneland wat in daardie jare aan die blankes onbekend was.

— Dr Jan Ploeger

Geschiedenis werke en streven van S. P. E. Trichard Luitenant Kolonel der vroegere Staats-Artillerie ZAR door hemzelve beskrywen. Met inleiding, teksverzorging en geskiedkundige aantekeninge deur O. J. O. Ferreira, Raad vir Geesteswetenskaplike Navorsing, Pretoria, 1975. Met kaarte, foto's, bylaes, bronnelys en register. Pp. 261. Prys = R7,60.

Voortgekom uit die Sweedse stamvader C. G. Tregard (1717-1767) en die Afrikaanse stammoeder Susanna Kuun het verskillende verteenwoordigers van hierdie bekende Suid-Afrikaanse geslag bekendheid in ons vaderlandse geskiedenis verwerf. Die verhaal van die Groot Trek en die verkenning van 'n deel van die ooskus van ons wêrelddeel is ondenkbaar sonder Louis Tregardt (1783-1838) en sy seun Carolus Johannes Tregardt (1811-1901). Laasgenoemde se seun Stephanus Petrus Erasmus Trichard (1847-1970) het nie alleen verkennersbloed in sy are gehad nie, maar was terselfdertyd een van dié gebore militêre leiers wat na die Groot Trek en die totstandkoming van die Zuid-Afrikaansche Republiek 'n betekenisvolle aandeel gehad het in die pasifikasie van hierdie Voortrekkerrepubliek. Ongetwyfeld net so belangrik was sy uitgebreide kennis van die stamme wat 'n deel van Transvaal bevolk het en waarmee van tyd tot tyd wrywings ontstaan het wat militêre optrede gebiedend gemaak het om rus en orde te handhaaf.

Nadat Trichard voor die eerste Anglo-Boereoorlog (1880-1881) reeds militêre ondervinding opgedoen het teen Mapog, die Swazies en Sekoekoeni, is hy tydens die volksvergadering te Paardekraal (Desember 1880) gekies tot veldkornet van die dorp Middelburg en die wyk Olifantsrivier. Kort daarna het hy aan die krygsverrigtinge by Bronkhorstspuit en Majoeba deelgeneem.

Daarna volg sy daadwerklike optrede tydens militêre ekspedisies teen Mapog (1883-1884), Malabog (1804), Mojadjie en Magoeba (1894-

1895), terwyl Trichard en die Middelburgse kommando 'n belangrike rol tydens die bekamping van dr L. S. Jameson en sy mede-invallers gespeel het (1896).

In 1897 is Trichard, nie sonder teenkanting deur offisiere van die Staatsartillerie nie, aangewys as kommandant van die Transvaalse Staatsartillerie nadat Lt-kol Henning P. N. Pretorius (1844-1897) die tydelike met die ewige verwissel het. Lt-kol Trichard het nou 'n ware keurkorps onder hom gehad waarvan die hegte grondslae deur sy voorganger en die wetgewers van die ZA Republiek gelê is. In dieselfde jaar het die Staatsartillerie die Swaziland-ekspedisie onderneem terwyl in 1898 teen Magato opgetree is.

Lt-kol Trichard en genl P. J. Joubert was albei gekant teen die fortbou om Pretoria, terwyl Trichard — aan die vooraand van die tweede Anglo-Boereoorlog — ook een van hulle was wat toegeeflikheid teenoor die nuwe vyand, Engeland, bepleit het.

Toe hierdie oorlog in 1899 losgebars het, was Trichard op sy pos. Aan sy ervarings gedurende die oorlog (1899-1902) wy hy 110 bladsye van sy werk. Hy en sy korps het in die aanvanklike suksesse gedeel, aan die Natalse front, daarna in die Oranje-Vrystaat opgetree, saam met die Boeremagte teruggeval en tydens die slag van Dalmanutha (Berg-en-Dal), in Augustus 1900, getoon waartoe die Staatsartillerie in staat was. Hierdie slag was, wat die Staatsartillerie betref, die einde. Geleidelik is kanonne, wat geen diens meer kon doen nie, vernietig. Die Staatsartillerie is oor verskillende eenhede verdeel en teweens het ook ander faktore daartoe gelei dat die Transvaalse Uitvoerende Raad Trichard se pos oorbodig verklaar het (Oktober 1900). Lt-kol Trichard het, met behoud van sy rang, 'n gedeelte van die Middelburgse kommando aangevoer en tot die einde van die oorlog in die veld gebly. Na die vierde was die juk van die nuwe bewind vir hom ondraaglik. Hy is eers na Madagaskar en daarna na Kenia waar hy in 1907 heengegaan het. Ver van sy geboortegrond, net soos een van sy voorouers Louis Tregardt in Lourenço Marques, so het Stephanus Petrus Erasmus Trichard, die eertydse kommandant van die Transvaalse Staatsartillerie, in Oktober 1907 in Oos-Afrika beswyk.